

Васильяниц О. С.

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

ПОШУКИ ХРИСТІЯНСТВА У ФЕНТЕЗІЙНІЙ ЛІТЕРАТУРІ: БІБЛІЙНІ МОТИВИ І СИМВОЛІЗМ У СЕРІЇ КНИГ ДЖ. К. РОЛІНГ ПРО ГАРРІ ПОТТЕРА

Протягом останніх років літературознавці особливо зацікавлені у серії книг Дж.К. Ролінг про Гаррі Поттера. Велика кількість досліджень була присвячена опрацюванню проблеми її літературного феномену, вивченню питання магії та інших аспектів. Порівняно із вищезазначеними питаннями невелика кількість літературознавців досліджувала взаємозв'язок між цими фентезійними романами та Біблією. Але, оскільки у світову літературу залучені найважливіші теми, сюжети та образи, які найбільше хвилюють суспільство, бажання митців звертатися до Священного Писання не є дивним. Біблія є одним із найпотужніших стимулів для світового літературного процесу. Вона є не тільки «осьовим» архітекстом релігійного дискурсу, але й архітекстом культури, який впливає на жанрово-стильові пошуки письменників. Упродовж багатьох віків біблійні персонажі спонукають творчу уяву і виступають героями літературних творів найрізноманітніших жанрів і напрямів. Ті константи моралі та поведінки, джерелом яких є Біблія, часто знаходять своє відображення у фентезійній літературі. Багато письменників (Вільям Шекспір, К.С. Льюїс, Вероніка Рот, Ден Браун, Террі Пратчет, Ніл Гейман та інші) використовували і продовжують використовувати біблійні сюжети та образи у своїх фентезійних історіях. Дж.К. Ролінг не стала винятком, адже авторка по-своєму інтерпретувала різноманітні біблійні образи і символи у своїй найвідомішій фентезійній серії книг. Таким чином, у статті проаналізовано біблійні мотиви та їх трансформації у серії книг про Гаррі Поттера. У результаті засвідчено, що існує міцний зв'язок між Біблією та багатьма персонажами, епізодами та символами, наявними у цих романах. Дослідження доводить, що Дж.К. Ролінг розробила нову концепцію біблійних мотивів та використовувала їх новітні трансформації способом гри з реальністю, міфами та магією. Аналіз серії книг доводить, що ці фентезійні романи мають зв'язок із Біблією, по-перше, на рівні мотивів, персонажів та символів. Крім того, авторка також включає прямі цитати із Біблії до своїх романів, які відіграють велику роль у розкритті основних тем усієї Поттеріани.

Ключові слова: Біблія, біблійні символи, Дж.К. Ролінг, Ісус Христос, Гаррі Поттер, трансформації християнських образів.

Постановка проблеми. Літературознавці зацікавлені у вивченні книг, які охоплюють релігійну тематику та мотиви, пов'язані з нею. Зокрема, їхній особливий інтерес викликає серія романів Дж.К. Ролінг про Гаррі Поттера. Незважаючи на те, що перший роман вийшов у 1997 році, інтерес до Поттеріани досі не слабшає. Якщо для дітей ці романи стають захоплюючими пригодницькими оповідями, то для дорослих вони часто перетворюються на історію, сповнену символів. У своєму відгуку на цю серію книг Джоан Акочелла зазначає, що «*the great beauty of the Potter books is their wealth of imagination and sheer shining fullness*» [5, с. 78]. Реакція християн на вихід серії книг про Гаррі Поттера була здебільшого позитивною. Але є чимало випадків, коли читачі засуджували як книги, так і їх автора. Таким чином, ця ситуація спровокувала не тільки заборону романів, а й їх спалювання. Незва-

жаючи на це, Дж.К. Ролінг наголошує на тому, що її романи не несуть у собі жодної загрози для християнства. І все ж таки через увесь «шум і лють», який завжди переслідує ці романи, люди часто сприймають їх як протилежність християнській вірі. Багато досліджень фокусуються на вивченні теми віри у цій серії книг, але тільки у декількох дослідженнях літературознавці роблять спробу опрацювати біблійні мотиви та їх трансформації, які присутні у романах про Гаррі Поттера.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Майкл Нельсон відзначає, що романи про Гаррі Поттера включають у себе такі важливі теми, як «...*courage, loyalty, friendship, compassion, forgiveness, persistence, and self-sacrifice*» [4]. До того ж він висуває припущення, що такі теми могли бути запозичені саме з християнської теології. Джон Грейнджер вважає, що «*Rowling's faith*

is a key to understanding Harry Potter book series» [2, с. 19]. Дослідженням цієї проблематики також займалися і займаються як вітчизняні, такі і зарубіжні науковці: Дмитро Биков, Дерек Мьорфі, Беатріс Гроувз, Джон Кіллінгер, Конні Ніл та інші.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження особливостей інтерпретацій біблійних образів і мотивів у серії книг Дж.К. Ролінг про Гаррі Поттера.

Виклад основного матеріалу. Дмитро Биков під час своєї лекції «Євангеліє від Ролінг» зазначає, що романи про Гаррі Поттера стали своєрідною Біблією ХХІ століття не випадково, адже вони є підбиттям підсумків минулого століття. Але у статті не буде доводитися, що ця серія книг є сучасною Біблією. Сама Ролінг не вважає її чимось подібним, а в інтерв'ю *The Boston Globe* вона говорила про те, що сама не знає, звідки в неї з'явилася ідея написати про хлопчика-чарівника. Загалом Поттеріана є поєднанням найрізноманітніших складників. У цих романах можна знайти відголос «Олівера Твіста» Чарльза Дікенса, романів Джейн Остін, елементів готичної літератури та, звичайно, Біблії.

Романи Ролінг не викликають глобального протесту в ортодоксальних релігійних колах. Навпаки, багато представників християнства зазначають, що у цих книгах присутні різноманітні приклади співчуття, вірності, дружби та самопожертви. Але все одно є серйозна заклопотаність у представників різних конфесій і релігій, адже використання деяких уявлень, які можуть відсилати до язичництва, іноді сприймається як неприпустима проповідь магії і чаклунства.

У процесі дослідження було виявлено, що деталі віри Дж.К. Ролінг є невідомими. Авторка говорить про те, що не вірить у магію у тому виді, якою вона зображена в її серії книг, але, наприклад, вірить у магію та силу любові. Світ роману Ролінг можна характеризувати як секулярний. У ньому відсутні ритуали, молитви, релігійні інститути, тоді як бюрократія, спорт, мистецтво і засоби масової інформації займають звичне для нас місце. Магія у світі Поттеріани має раціональне обґрунтування. Вона подібна до природних законів у нашому світі. Варто також сказати, що ім'я Христа не промовляється у всьому циклі, і будь-які прямі релігійні образи (такі як священнослужителі чи храми) у книгах відсутні. І замість того, щоби звертатися до Бога, як це роблять християни, промовляючи, наприклад, «Боже мій!», чарівники звертаються до Мерліна такими словами, як «Святий Мерлін!» чи «Мер-

лінові кальсьони!». У Гогвартсі також святкується Різдво, що не є чимось неприродним для Англії. Але цілком можливим є те, що святкування цього свята було запозичено чарівниками від маглів. Оскільки у Гогвартсі навчаються багато дітей-чарівників, які народилися у родинх маглів та святкують Різдво, для школи було зручним зробити канікули саме у цей період року. На жаль, Ролінг не надає точних подробиць щодо святкування в окремих родинх чарівників. Наприклад, вона ніколи не згадувала про те, чи співають чарівники колядки, що є доволі-таки типовим складником для різдвяних святкувань. Ми знаємо лише про те, що родина Візлі має традицію обмінюватися светрами та іншими подарунками одне з одним. Але що стосується інших чистокровних родин, то деталей про їх святкування Різдва у книгах ще менше. До того ж у другий рік навчання Драко Мелфой зі своїми друзями Грегорі Гойлом та Вінсентом Креббом залишаються у Гогвартсі на Різдво, що може значити, що в їхній родинх немає подібної традиції святкування.

До того ж Ролінг зазначає, що читачі не мають сприймати ці романи як алегорію на християнство та порівнювати їх із книгами К.С. Льюїса «Хроніки Нарнії». Але, незважаючи на це, із серії романів про Гаррі Поттера можна виокремити деякі трансформації біблійних мотивів.

Насамперед варто зазначити, що існує певна низка паралелей між персонажами Біблії та серії книг про Гаррі Поттера. Це також стосується їх мотивації та вчинків. Таким чином, можна виокремити такі пари персонажів, як Дамблдор та Бог, Гаррі Поттер та Ісус, Волдеморт (Том Ярволд Редл) та Сатана, Рон Візлі та апостол Петро.

Сила добра втілена у персонажі Альбуса Дамблдора. Бог вважається втіленням різноманітних позитивних якостей: милосердя, добра, ласки, справедливості та багатьох інших. Він обіцяє людям ніколи не покидати їх. Так само, як і Дамблдор обіцяє Гаррі ніколи не залишати його самого. Крім того, Бог завжди готовий допомогти бідним, приниженим та тим, хто занепадає духом. Він також є захисником слабких. Подібним чином Дамблдор захищає маглів (людей, які позбавлені магічного дару). До того ж він не приховує своє позитивне ставлення до них від усього магічного світу, незважаючи на те, що численна група Смертежерів знищує маглонароджених та ненавидить маглів. До того ж варто згадати фенікса Фоукса, який тісно пов'язаний із Дамблдором та є його своєрідним Святим Духом. Після смерті директора Гогвортсу Фоукс заводить пісню, яка

об'єднує всіх, хто оплакує Дамблдора. Відвідавши його похорон, фенікс покидає школу назавжди, оскільки не може залишатися без свого власника.

Між образами Волдеморта та Сатани також є міцний зв'язок. Люцифер повстає проти Бога, який є його творцем, сподівається стати сильнішим за Нього та взяти на себе роль правителя усього світу. Дамблдор дає Томові можливість навчатися у школі чарівництва Гогвортс, щоб у хлопця з'явилася можливість стати справжнім чарівником. Але Редл також повстає проти Альбуса, незважаючи на те, що Дамблдор був єдиним чарівником, перед яким той відчував страх. У Біблії Сатана завжди боявся Бога. Крім того, Волдеморт присвячує увесь свій час пошукам Дарів Смерті для того, щоб перемогти смерть та стати всемогутнім. Не можна не згадати символ змії, який уже протягом багатьох століть люди пов'язують із чимось злим. Він часто асоціюється із Сатаною, адже він прийняв форму змії для того, щоб спокусити Адама та Єву у саду Едему. Лорд Волдеморт є прямим нащадком Салазара Слизерина (одного із засновників Гогвортсу), символом якого є саме змія. Волдеморт також вміє розмовляти зі зміями, використовуючи так звану парселмову. Одним із його горокраксів є змія Наджіні. Вона нерозривно пов'язана із Волдемортом, адже у ній знаходиться частинка його душі.

Гаррі Поттер та Ісус Христос – це пара персонажів, зв'язок між якими є найбільш яскраво вираженим. По-перше, Гаррі та Ісус стають мішенню ще до свого народження через пророкування того, що вони є обраними. За передбаченням саме вони мають принести довгоочікуваний мир. Архангел Гавриїл приходить до Марії, щоби сповістити її про те, що в неї народиться син, який стане рятівником усього людства. Подібним чином Сивіла Трелоні пророкує, що у кінці липня народиться дитина із невідомою силою, якій суджено перемогти Волдеморта. По-друге, Гаррі не подобається тим людям, які не вірять у те, що він є тим самим обраним, який знищить Темного Лорда. Деякі насміхаються з того, що Поттер підтримує Дамблдора. Так само як і багато хто ненавидів Ісуса за те, що той був послідовником Бога та поширював Його слово. Цікавим також є те, що дитинство Гаррі ознаменовано багатьма дивними знаками. Наприклад, до них можна віднести появу сотні сов, які атакували будинок Дурслів, коли ті забороняли Гаррі отримати лист із Гогвортсу, та падаючих зірок: *«I don't know about that, but it's not only the owls that have been acting oddly today. Viewers as far apart as Kent, Yorkshire, and Dundee have been phoning in to*

tell me that instead of the rain I promised yesterday, they've had a downpour of shooting stars!» [7]. Це можна асоціювати з появою ангелів та Віфлеємської Зірки, яка ознаменувала народження Ісуса Христа. А однією із фізичних характеристик, які об'єднують Ісуса та Гаррі, можна вважати шрам. Гаррі отримує свій шрам у формі блискавки у ту саму ніч, коли Волдеморт намагався вбити його. Таким чином, він стає своєрідним знаком того, що хлопець брав участь у битві. Після того, як Ісус воскресав, він також демонструє шрами на своїх руках та ногах, які залишилися після розп'яття, показуючи, через що йому довелося пройти. Шрам у формі блискавки можна трактувати дещо інакше, якщо згадати слова з Євангелія від Луки: *«Він же промовив до них: Я бачив того сатану, що з неба спадав, немов блискавка»* (Лука 10:18) [1]. Тому шрам Гаррі можна розуміти як і символ падіння Волдеморта, якому все ж таки не вдалося вбити маленького хлопця-чарівника. Найбільш важлива паралель між персонажами Гаррі Поттера та Ісуса зображена у сьомій книзі. Хлопець дізнається про те, що він є останнім горокраксом Волдеморта, тому має загинути, аби перемогти його. Гаррі розуміє, що має відправитися до Забороненого лісу наодинці, віч-на-віч зустрітися із манією Темного Лорда та померти від його руки [3]. Він помирає, рятуючись від страждань та болю, та опиняється у місці, яке дуже нагадує поширене уявлення раю: *«He lay in a bright mist, though it was not like mist he had ever experienced before. His surroundings were not hidden by cloudy vapor; rather the cloudy vapor had not yet formed into surroundings. The floor on which he lay seemed to be white, neither warm nor cold, but simply there, a flat, blank something on which to be»* [7]. Там він зустрічає Дамблдора, після розмови з яким вирішує повернутися до інших (іншими словами, воскреснути) та все ж таки перемогти Волдеморта та Смертежерів. Таким чином, Гаррі завжди готовий принести себе у жертву заради інших, особливо заради тих, кого він любить усім серцем [3]. А Ісус помирає, будучи розп'ятим на хресті, щоб урятувати все людство від гріха, і воскресав, щоби принести у світ вічну надію.

Можна також проводити паралелі між образами Рона Візлі та апостола Петра. У сьомій частині серії книг Рон зображується людиною, яка вірить у кінцеву перемогу, але іноді втрачає цю віру, коли стикається із неприємностями. Коли друзі намагаються знищити горокраксів, Рон вирішує покинути спільну місію, адже йому здається, що вони витратили на це набагато більше

часу, ніж він очікував. Дещо схоже відбувається із Петром, який є вірним Ісусу та каже: «*Господи, як з Тобою готовий іти до в'язниці й на смерть!*» (Лука 22:23) [1], на що Христос відповідає: «*Говорю тобі, Петре, півень не заспіває сьогодні, як ти тричі зречешся, що не знаєш Мене...*» (Лука 22:24) [1]. Так і стається, але варто зазначити, що загалом ані Петро, ані Рон не втрачають повноти віри. Адже Рон повертається до Гаррі та Герміони, аби допомогти їм знищити горокраксів, а Петро, розуміючи свою помилку, «*вийшовши звідти, він гірко заплакав!*» (Лука 22:62) [1].

Аналіз серії книг про Гаррі Поттера також доводить, що у ній присутні деякі християнські символи. Наприклад, Кімнату на Вимогу можна асоціювати із символом прощення. Вхід до неї з'являється тільки у тому разі, якщо людина тричі пройде повз неї, відчуваючи неймовірну потребу у допомозі. До того ж кімната стає саме тим, що так потрібно чарівнику, тому вона обставлена саме так, як це потрібно шукачеві. Чарівники також можуть заховати у ній необхідні речі, і коли вони заходять до кімнати, аби зробити це, то можуть побачити усі речі, як були сховані у ній до цього. Таким чином, Кімната на Вимогу дає людині зрозуміти, що вона не одна має бажання сховати щось від стороннього ока, включаючи свої погані вчинки. Саме прощення здобути не так просто, але кожен, хто заходить до неї, відчуваючи себе покинутим та самотнім, може зрозуміти, що він не єдиний, хто так себе відчуває. Поки у кімнаті хтось знаходиться, вона не змінює свій вигляд. І якщо не знаєш, чим стала кімната зараз, то до неї неможливо потрапити. Тобто людина, яка заходить до Кімнати на Вимогу та деякий час перебуває у ній в абсолютній ізоляції, скоріше за все, не буде відчувати себе так само після того, як покине її. Адже покоління за поколінням так само заходило до цієї кімнати, можливо, маючи на те схожі причини. І якщо чарівник не знаходить у ній бажаного прощення, то він може знайти у ній щось, що нагадує надію на краще.

До того ж можна порівнювати Заборонений Ліс із Гетсиманським Садам. В Євангеліє від Марка Ісус просить: «*Авва-Отче, Тобі все можливе: пронеси мимо Мене цю чашу!.. А проте, не чого хочу Я, але чого Ти...*» (Марк 14:36) [1]. А до цього можна спостерігати таку сцену: «*І Він відійшов трохи далі, припав до землі, та й благав, щоб, як можна, минула Його ця година*» (Марк 14:35) [1]. Багато дослідників вважають цей момент центральним для християнства. Адже у ньому Ісус виглядає неймовірно реальним та людиноподіб-

ним. Він боїться помирати. У сьомій частині Гаррі Поттер має зустрітися у битві із Волдемортом. Читачі можуть спостерігати, що він із невеликим бажанням заходить до Забороненого Лісу перед фінальним боєм.

Дж.К. Ролінг також включає прямі цитати із Біблії до своїх романів про Гаррі Поттера. Наприклад, на могилі матері Дамблдора у Годриковій Долині викарбувано біблійний вислів «*де скарб твій, там буде й серце твоє*» (Матвій 6:21) [1]. Сама Ролінг говорить про те, що цей вислів резюмує усю Поттеріану та практично є її головним смислом. Якщо звертатися до тлумачень Біблії, то можна пояснити ці слова тим, що людське життя зосереджується на тому, що людина любить. І все залежить від того, які скарби людина любить – земні чи небесні. Якщо у серці людини переважає любов до земних скарбів, то вона забуває про небесні скарби. Перед тим як Гаррі Поттер вступає у завершальну чи апокаліптичну фазу боротьби з Волдемортом, він вперше відвідує могилу своїх батьків, на якій написано «*як ворог останній смерть знищиться*» (До Коринфян 15:26). [1] Це пряма цитата, і вона, за словами Ролінг, є головною думкою, що підводить підсумок усієї серії книг. Загалом ці слова мають два тлумачення, одне з яких застосовували Лорд Волдеморт та Смертежери, а інше стосується родини Поттерів. По-перше, темна сторона чарівного світу розуміла цей девіз прямолінійно: якщо вбити всіх неслухняних, то й ворогів не залишиться. Все чітко й лаконічно – вороги мають померти. По-друге, девіз трактується на значно вищому духовному рівні, коли стосується родини Поттерів. Він означає те, що смерть – це не найстрашніше, що може статися з людиною. Смерть – це не ворог, якого слід боятися.

Висновки і пропозиції. Аналіз серії книг про Гаррі Поттера доводить, що ці фентезійні романи мають зв'язок із Біблією на рівні мотивів, персонажів та символів. Як зазначає сама Дж.К. Ролінг, книги не створювалися для того, щоб заохочувати дітей до чарівництва. До того ж вона неодноразово повторювала те, що євангельські алюзії у романах, особливо у сьомій частині серії книг, є очевидними. Незважаючи на те, що у цій частині присутні відьми, зілля та закляття, немає ніякого сумніву, що біблійні мотиви є невід'ємною частиною історії про Гаррі Поттера. Ця серія книг заохочує ті самі чесноти, що і Біблія, включаючи сміливість, дружбу, кохання, самопожертву та багато інших. Ці якості проявляються як у головних, так і у другорядних персонажах романів та можуть стати подальшим матеріалом для дослідження.

Список літератури:

1. Біблія в перекладі Івана Огієнка // Біблія Онлайн. URL: <https://bibleonline.ru/bible/ubio/>
2. Granger, J. Looking for God in Harry Potter. SaltRiver, 2004. 202 p.
3. McCaron, B. Christianity in Harry Potter and the Deathly Hallows. *Notes on Contemporary Literature*, vol. 30, no. 1, 2009. // TheFreeLibrary. URL: <https://www.thefreelibrary.com/Christianity+in+Harry+Potter+and+the+Deathly+Hallows.-a0206534451>
4. Nelson M. Fantasia: The Gospel According to C.S. Lewis // The American Prospect. URL: <https://prospect.org/features/fantasia-gospel-according-c.s.-lewis/>
5. Pennington J. From Elfland to Hogwarts, or the Aesthetic Trouble with Harry Potter. *The Lion and the Unicorn*, vol. 28, no. 1, 2002, pp. 78–97.
6. Rowling J.K. Harry Potter and Deathly Hallows. Bloomsbury, 2007. 608 p. // BookWormzz. URL: <https://www.bookwormzz.com/book/Harry-Potter-and-the-Deathly-Hallows/>
7. Rowling J.K. Harry Potter and Philosophers's Stone. Bloomsbury, 2000. 332 p. // BooksOnline. URL: <http://booksonline.com.ua/view.php?book=13566&page=2>

**Vasyliants O. S. LOOKING FOR CHRISTIANITY IN FANTASY LITERATURE:
BIBLICAL STORIES AND SYMBOLISM IN THE HARRY POTTER BOOK SERIES
BY J.K. ROWLING**

In recent years, researchers have become increasingly interested in the Harry Potter book series by J.K. Rowling. Although a considerable amount of research has been devoted to studying a literary phenomenon, magic, and other aspects of Harry Potter novels, few attempts have been made to investigate the relationship between these novels and the Bible. Due to the fact that world literature describes various themes and characters that our society is concerned with, an eager desire of writers to turn to the Bible is not surprising. The Bible is one of the most powerful incentives of the literary process. It is not only an architext for the religious discourse. It is an architext for the whole culture that influences a genre and style search for a multitude of writers. Throughout the years, biblical characters stimulated novelists' imagination and turned out to be personages of different stories written in different genres. In addition to this, the Bible is a source of morals and behavior standards that have already found their way into fantasy literature. Many writers (William Shakespeare, C.S. Lewis, Veronica Roth, Dan Brown, Terry Pratchett, Neil Gaiman, and others) used biblical characters and imagery in their fantasy novels. J.K. Rowling is not an exception. She created a brand-new interpretation of biblical stories and symbolism in her widely-popular book series. Thus, this article examines biblical motives and their transformations in the Harry Potter book series. The data suggest that there is a connection between the Bible and multiple characters, episodes, and symbols in the novels. This research shows that J.K. Rowling re-conceptualizes various biblical motifs and presents their brand new transformations by playing with reality, myth, and magic in her work. The analysis demonstrates that these book series are connected with the Bible in terms of motives, characters, and symbols. Besides, the author also includes quotations from the Bible that can be regarded as keys to exploring the main themes of Harry Potter's story.

Key words: Bible, biblical symbols, J.K. Rowling, Jesus Christ, Harry Potter, transformations of Christian imagery.